

UCHWAŁA

Dnia 26 lutego 2015 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

Prezes SN Tadeusz Ereciński (przewodniczący)

SSN Jacek Gudowski (sprawozdawca)

SSN Karol Weitz

Protokolant Katarzyna Bartczak

w sprawie przy udziale Prokuratora Rejonowego w K.
z powództwa P. M.
przeciwko M. B. i A. B.
o ustalenie,
po rozstrzygnięciu w Izbie Cywilnej na posiedzeniu jawnym
w dniu 26 lutego 2015 r.
zagadnienia prawnego
przedstawionego przez Sąd Okręgowy w P.
postanowieniem z dnia 9 września 2014 r.,

"Czy stan zdrowia strony, u której stwierdzono chorobę psychiczną i upośledzenie umysłowe uzasadnia badanie przez sąd z urzędu ewentualnej nieważności oświadczenia tej strony o ustanowieniu pełnomocnika procesowego, skutkującej nieważnością postępowania z powodu nienależytego umocowania pełnomocnika (art. 379 pkt 2 k.p.c.)?"

podjął uchwałę:

Osoba z zaburzeniami psychicznymi, mająca zdolność procesową, może udzielić pełnomocnictwa procesowego.

UZASADNIENIE

Powód P. M. jest - co stwierdzili biegli sądowi - upośledzony umysłowo w stopniu lekkim oraz choruje przewlekłe na schizofrenię paranoidalną. Umową z dnia 15 lipca 2003 r., zawartą w formie aktu notarialnego, sprzedał pozwanym A. B. i M.B. nieruchomość położoną w L. i J., a następnie - w dniu 15 grudnia 2011 r. - wniósł pozew o ustalenie, że umowa ta jest nieważna, gdyż w chwili jej zawierania był w stanie wyłączającym świadome i swobodne podejmowanie decyzji i wyrażenie woli. Przedtem, w dniu 6 grudnia 2011 r., ustanowił pełnomocnika procesowego w osobie adwokata, któremu udzielił pełnomocnictwa procesowego „w zakresie art. 91 k.p.c.”

Wyrokiem z dnia 18 października 2013 r. Sąd Rejonowy w K. uwzględnił powództwo, ustalając, że choroba psychiczna i upośledzenie umysłowe stanęły na przeszkodzie złożeniu przez powoda ważnego oświadczenia woli, w związku z czym umowa zawarta przez niego z pozwanymi w dniu 15 lipca 2003 r. jest - zgodnie z art. 82 k.c. - nieważna. Jednocześnie Sąd pierwszej instancji nie uwzględnił wniosku pozwanych o odrzucenie pozwu z powodu braku zdolności powoda do czynności prawnych, a w konsekwencji – do czynności procesowych. Podkreślił, że powód - zastępowany przez zawodowego pełnomocnika – nie jest ubezwłasnowolniony, zważywszy jednak na okoliczności sprawy oraz dokonane ustalenia, na podstawie art. 59 k.p.c., zawiadomił prokuratora.

W apelacji pozwanych zarzucono m.in., że skoro w świetle dokonanych ustaleń wątpliwe są kompetencje powoda do podejmowania czynności prawnych, to wątpliwa jest także jego zdolność do udzielenia pełnomocnictwa procesowego. Zdaniem pozwanych, te same kryteria należy stosować do oświadczeń woli składanych w umowie cywilnoprawnej oraz do oświadczenia o ustanowieniu pełnomocnika oraz do czynności procesowych podejmowanych w toku sprawy.

W związku z tym Sąd Okręgowy, rozpoznając apelację, przedstawił Sądowi Najwyższemu do rozstrzygnięcia przytoczone na wstępie zagadnienie prawne.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

W piśmiennictwie oraz judykaturze przyjęto, że pełnomocnictwo procesowe jest czynnością procesową jednostronną, tworzącą stosunek między mocodawcą, pełnomocnikiem i innymi uczestnikami oraz sądem jako organem władzy publicznej.

Upoważnia ono pełnomocnika do podejmowania - w określonym zakresie - czynności procesowych w imieniu mocodawcy, z bezpośrednimi dla niego skutkami. Opiera się na prywatnoprawnym stosunku wewnętrznym (umowie) oraz pełnomocnictwie - jako jednej z form przedstawicielstwa - upoważniającym pełnomocnika do zastępowania mocodawcy przed sądem i podejmowania w jego imieniu czynności procesowych. Jest w sposób kompleksowy normowane przepisami prawa publicznego (prawa cywilnego procesowego), a przepisy prawa prywatnego (prawa cywilnego materialnego) mają do niego zastosowanie pomocnicze tylko w takim zakresie, w jakim pozwalają na to przepisy prawa procesowego (art. 92 k.p.c.) (por. uzasadnienie uchwały Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 2012 r., III UZP 3/11, OSNP 2012, nr 15-16, poz. 197).

Twierdzenie o kompleksowości i autonomiczności regulacji pełnomocnictwa procesowego jako czynności procesowej wynika z tezy, że prawo procesowe cywilne zazwyczaj w sposób samodzielny i wyczerpujący normuje przesłanki skuteczności czynności podejmowanych w jego ramach i - co do zasady - nie jest dopuszczalne posiłkowanie się przepisami prawa cywilnego materialnego (por. np. orzeczenie Sądu Najwyższego z dnia 18 września 1951 r., C 111/51, OSN 1953, nr 2, poz. 38, uchwały Sądu Najwyższego z dnia 10 lutego 1995 r., III CZP 8/95, OSNC 1995, nr 6, poz. 88, z dnia 31 stycznia 1996 r., III CZP 1/96, OSNC 1996, nr 4, poz. 57, i z dnia 20 maja 2011 r., III CZP 16/11, OSNC 2012, nr 1, poz. 3, oraz postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 21 listopada 2006 r., III CZ 78/06, OSNC 2007, nr 5, poz. 78, z dnia 26 marca 2009 r., I CNP 78/08, nie publ., z dnia 23 listopada 2011 r., IV CZ 99/11, nie publ., z dnia 10 września 2012 r., I UZ 82/12, nie publ., i z dnia 13 listopada 2012 r., I UZ 99/12, nie publ.).

Skuteczność czynności podejmowanej w ramach postępowania procesowego, a więc także udzielenia skuteczność pełnomocnictwa procesowego, jest uzależniona od dysponowania przez stronę (innego uczestnika postępowania) zdolnością sądową oraz zdolnością procesową (art. 64 i 65 k.p.c.), przy czym od półwiecza w orzecznictwie i piśmiennictwie ugruntowany jest pogląd, że zdolność procesową ma także osoba, która jest dotknięta zaburzeniami psychicznymi, nawet w stopniu wyłączającym trwale świadome i swobodne powzięcie decyzji i wyrażenie woli, jeżeli osiągnęła pełnoletność i nie została

ubezwłasnowolniona. Jej zdolność procesowa wypływa wprost z pełni zdolności do czynności prawnych (art. 65 § 1 k.p.c. w związku z art. 11 i 12 k.c.) (por. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1960 r. – zasada prawna - 1 CO 25/60, OSN 1961, nr 2, poz. 32, uchwała Sądu Najwyższego z dnia 29 września 1969 r., III CZP 74/69, OSNCP 1970, nr 6, poz. 98, postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 26 sierpnia 1970 r., I CZ 84/70, OSNCP 1971, nr 5, poz. 90, oraz wyrok Sądu Najwyższego z dnia 19 maja 1976 r., IV PRN 8/76, nie publ.).

W tej sytuacji osoba dotknięta chorobą psychiczną i upośledzeniem umysłowym, a więc osoba z zaburzeniami psychicznymi w rozumieniu art. 3 pkt 1 ustawy z dnia 19 sierpnia 1994 r. o ochronie zdrowia psychicznego (jedn. tekst: Dz.U. z 2011 r. Nr 231, poz. 1375 ze zm.), może, jeżeli jest pełnoletnia i nie została ubezwłasnowolniona, udzielić pełnomocnictwa procesowego, zachowuje bowiem w pełni zdolność procesową. Zaburzenia psychiczne mogą natomiast ograniczać lub wyłączać tzw. zdolność postulacyjną, nienormowaną wprost w przepisach kodeksu postępowania cywilnego, przez którą należy rozumieć kwalifikacje strony do samodzielnego działania w postępowaniu i osobistego podejmowania czynności procesowych.

W piśmiennictwie i orzecznictwie przyjmuje się, że brak zdolności postulacyjnej wywołanej zaburzeniami psychicznymi zasadniczo nie powoduje nieskuteczności lub nieważności czynności. W razie wykrycia braku tej zdolności, sąd powinien jednak podjąć wszelkie kroki zmierzające do ustanowienia przez stronę pełnomocnika procesowego (art. 5 i 212 k.p.c.), a w skrajnych wypadkach zawiadomić prokuratora o celowości wstąpienia do sprawy lub złożenia wniosku o ubezwłasnowolnienie (por. np. uchwała składu siedmiu sędziów Sądu Najwyższego z dnia 12 grudnia 1960 r. - zasada prawna - 1 CO 25/60, wyroki Sądu Najwyższego z dnia 16 lipca 1971 r., III CRN 187/71, „Informacja Prawnicza” 1971, nr 8-9, poz. 9; z dnia 20 października 1993 r., I CRN 129/93, nie publ., z dnia 23 września 1999 r., II UKN 131/99, OSNAPUS 2001, nr 3, poz. 77, postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 8 września 1966 r., I CR 269/66, „Biuletyn SN” 1967, nr 1, poz. 3, z dnia 26 sierpnia 1970 r., I CZ 84/70, z dnia 16 września 1999 r., II CKN 485/98, nie publ., z dnia 28 września 1999 r., II CKN 269/99, nie publ., z dnia

3 kwietnia 2008 r., II CSK 573/07, nie publ., z dnia 27 września 2012 r., III CSK 13/12, „Izba Cywilna” 2013, nr 10, s. 51, oraz z dnia 5 kwietnia 2013 r., III CSK 222/12, nie publ.). Oczywiście, przedstawione skutki braku zdolności postulacyjnej nie dotyczą przypadków jej ustawowego wyłączenia, np. w związku z ustanowieniem bezwzględneho przymusu adwokacko-radcowskiego; wówczas czynności osoby niemającej zdolności postulacyjnej w określonym ustawowo zakresie są bezskuteczne (np. art. 130 § 5 k.p.c.).

Wnioski wyływające z oceny skutków braku lub ograniczenia zdolności postulacyjnej strony z zaburzeniami psychicznymi wzmacniają tezę o dopuszczalności udzielenia przez nią osobiście pełnomocnictwa procesowego. Należy przypomnieć, że Sąd Najwyższy dopuścił możliwość udzielenia pełnomocnictwa nawet przez ubezwłasnowolnionego, zamierzającego – na podstawie art. 560 § 1 k.p.c. - zaskarżyć postanowienie o ubezwłasnowolnieniu (wyrok z dnia 24 stycznia 1968 r., I CR 631/67, OSNCP 1968, nr 8–9, poz. 153). Stwierdził, że skoro ubezwłasnowolniony może samodzielnie zaskarżać to postanowienie, to tym bardziej może udzielić w tym celu pełnomocnictwa procesowego (por. także postanowienie Sądu Najwyższego z dnia 1 października 1999 r., II CKN 657/99, nie publ.).

Tezę o dopuszczalności udzielenia pełnomocnictwa procesowego przez osobę z zaburzeniami psychicznymi wspiera także art. 90 k.p.c. rozumiany w piśmiennictwie i orzecznictwie w ten sposób, że przyczyną niemożności podpisania udzielonego pełnomocnictwa może być także niepełnosprawność psychiczna lub intelektualna, która uniemożliwia pisanie (por. uzasadnienie wyroku Sądu Najwyższego z dnia 24 stycznia 1968 r., I CR 631/67). Pośrednie wsparcie dla tej tezy można znaleźć także w przepisach, które dopuszczają do działania w postępowaniu cywilnym podmioty niemające zdolności prawnej, a mimo to mające zdolność sądową oraz - pełną lub ograniczoną - zdolność procesową, a w związku z tym mogące udzielać także pełnomocnictwa procesowego (np. art. 460 i 691¹ k.p.c. oraz art. 8 § 1, art. 250, 252 § 1, art. 422 § 2 i art. 425 § 1 k.s.h.).

Te przykłady świadczą dobitnie, że ustawodawca nie zawsze wiąże zdolność procesową ze zdolnością prawną. Z punktu widzenia prawa procesowego cywilnego, w tym skuteczności udzielonego pełnomocnictwa, obojętna jest także

ważność (skuteczność) stosunku podstawowego leżącego zazwyczaj u podłoża pełnomocnictwa procesowego; sąd nie ma obowiązku badania istnienia tego stosunku, a pełnomocnictwo jest skuteczne także wtedy, gdy stosunek podstawowy z powodu wad prawnych nie powstał albo w ogóle nie istniał. W procesie cywilnym występują zresztą przypadki pełnomocnictwa tzw. izolowanego, w których istnienie stosunku podstawowego nie jest konieczne.

Poza racjami ściśle prawnymi, przemawiającymi w sposób oczywisty za dopuszczalnością udzielenia pełnomocnictwa procesowego przez osobę dotkniętą zaburzeniami psychicznymi, należy uwzględnić także racje humanistyczne i społeczne. Zgodnie z Konwencją o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzoną w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r., ratyfikowaną przez Polskę w dniu 25 października 2012 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1669; por. oświadczenie rządowe z dnia 25 września 2012 r., Dz.U. z 2012 r., poz. 1170), dyskryminacja kogokolwiek ze względu na niepełnosprawność jest pogwałceniem przyrodzonej godności i wartości osoby ludzkiej. W związku z tym w Konwencji przyjęto popieranie, ochronę i zapewnienie pełnego i równego korzystania ze wszystkich praw człowieka i podstawowych wolności przez wszystkie osoby niepełnosprawne oraz popieranie poszanowania ich przyrodzonej godności. Mając to na względzie, strony Konwencji zobowiązały się zapewnić osobom niepełnosprawnym, na zasadzie równości z innymi osobami, skuteczny dostęp do wymiaru sprawiedliwości, w tym przez dostosowanie przepisów procesowych, w celu ułatwienia skutecznego w nim udziału, bezpośrednio lub pośrednio. Przyjęta wykładnia przepisów o pełnomocnictwie procesowym w pełni respektuje to zobowiązanie, zapewnia bowiem osobie dotkniętej zaburzeniami psychicznymi, i w związku z tym niepełnosprawnej psychicznie lub intelektualnie, mającej zdolność procesową i poszukującej ochrony swych praw, skuteczny dostęp do sądu, na równych prawach z pozostałymi osobami.

Z tych względów podjęto uchwałę, jak na wstępie.